

Baudelaire'de Göz Okuma Yöntemi

YAVUZ KIZILÇİM^a

Geliş Tarihi: 30.03.2016 | Kabul Tarihi: 16.05.2016

Öz: Bu Bu çalışmada, Yoksulların Gözleri'nin içeriği bilişsel yapı çerçevesinde irdelenecektir. Şiirlerinde kullandığı dil ve yadırgatıcı imgelerden yola çıkarak şu saptamayı yapmak olanaklıdır: Sözcelem öznesinin insanların göz'lerine bakarak düşüncelerini okuduğuna *Yoksulların Gözleri* (Les yeux des Pauvres) isimli şiirde tanık oluyoruz. Burada, şiirin öznesi, yoksul aile ve kadın arasında bir iletişim kopukluğu yaşanır. Bu dünya sefaletini tanımlamak için ozan gözlemler yapar ve başkalarının duyguları nasıl okunur bunu iyi bilir. Göz ailesinin gözlerinde ve bakışlarında ne kadar ürkeklik, kaygı, korku, beğenilme beklentisi varsa; kadının gözlerinde de bir o kadar büyüklenme, önünde diz çöktürme ve karşısındakini yok sayma arzusu vardır. Söylenbilimde de bir şekilde göz kesilmiş varlıkların bulunması, bu bilginin ozan belleğinde bir şekilde yer etmiş olduğunu ve ozanın bu örtük bilgiyi şiirde (üç) yüz, bu (altı) göz diye simgeleştirerek etkinleştirdiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda gözlerin Baudelaire şiirindeki etkisi seçili örnekler üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel yapılar, bilişsel söylem, göz okuma, göz ailesi, göz ozanı.

^a Atatürk Üniversitesi K. Karabekir Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Böl.
ykcizim@yahoo.fr

The Eye Reading in the Poems of Baudelaire

YAVUZ KIZILÇİM

Received: 30.03.2016 | Accepted: 16.05.2016

Abstract: The aim of this study is to examine the image of eye/eyes in Baudelaire's poems, who is one of the major poets of empathy. There are people whose thinking is in the eyes. In addition, as the poet of eyes: This conception is basically related to usage of three faces, six eyes as the main metaphor. The poet who feels ashamed to belong to the rich, his irony. The poet guesses the feelings through the eyes. The failure of communication between the poor, the poet, the woman. By the look, the poet observes and knows how to read the emotions of others, but it is mainly thanks to her tender heart and who knows how to identify with the miseries of this world. The woman's eyes did not guess the same misery, she has not found the same message in the eyes of the poor which suggests to the poet that she was not able to feel like him. Eyes, being the fundamental term in Baudelaire's poetry, appears in negative connotations. This may also define the eyes reading in the cognitive structures. In this context the efficiency of eyes in the structure of Baudelaire's poems is going to be evaluated via examples.

Keywords: Cognitive structures, cognitive rhetoric, eye/eyes reading, family eye, poet of eyes.

Giriş

Bu çalışmada gözler üzerinden birbirine bağlanan ve açılan her bir imgenin değişik bağdaştırmalarla beslendiğini ve ozanın bunları işleyişini göstermeyi denedik. Bu nedenle, Baudelaire'in göz tasarımı, gözlerin gerçekteki duyguları yansıtmaya işlevini tam olarak karşılamakta ve tüm bedeni gözlere indirgeyen bir bölünmeye denk düşmektedir, bir başka deyişle, şiirin göz'lü söylemi gözlerden uzak yaşamayı yeğleyen, dışlanan ve kendini bu topluma yabancı, lanetli sözcelemlerle dile getiren bir öteki belleği işlevini yüklenmektedir. Sözcelem öznesinin insanların göz'lerine bakarak düşüncelerini okuduğuna Yoksulların Gözleri (*Les yeux des Pauvres*) isimli düzyazı şiirde tanık oluyoruz. Baudelaire'deki gözlem ilgisi, gözlerin durağan bir organ değil, değişik nitelikler içeren ve bedenin seçili bir bileşeni olduğunu vurgulamak için özellikle seçilmiştir: "en küçüğün gözlerine gelince, şaşkın ve derin bir sevinçten başka şey belirtmeyecek kadar büyülenmişlerdi". Göz, sözün ulaşamadığı her yere ulaşır. Anlatılamayan ve anlatılmak istenmeyen pek çok şey göz vasıtasıyla ortaya çıkar (Korkmaz, 2012:1785). Sözelimi, gözlerdeki sessiz süreklilik, yani nesnelere özünü yakalama arzusu, ondaki içe bakışı görünür kılma hedefine yöneliktir, diye düşünüyoruz. Bu kişilerin bedenlerinde başka organa yer yoktur, diğer organları adeta silinmiş, sıfırlanmış ve yalnızca göz'e indirgenmişlerdir. Şiirde kurulan özdeşliklerde gözlerle sağlanan duyguların yönlendiriciliği açıkça görülür. Bu bağlamda Baudelaire bir düşünce alıştırmaya ve beden deneyimi anlamında aldığı gözlerde kendi ben'i yerine, öteki'ni görür ya da gösterir: bu daha çok bir yaşama becerisidir ve doğal olarak gözlemsel bir deneyime dayanır.

Göz/gözler yoluyla dilde tasarımlar kurma işlevi, tüm bedenin gözlere dönüşümünü betimleyerek aktardığı deneyimin kanıtıdır ve bu deneyim dildeki iki anlamı da içererek "CsO" (*Corps sans Organes*) organsız beden (David-Ménard, 2005:88) kavramına gönderir; Baudelaire açısından bu alanın yakınlığı veya uzaklığı organsız, yani yalnızca gözlerden oluşan bir beden yaratmayı başardığında, hem onu geçmişten başlayarak günümüze dek insan belleğindeki bilginin akışını sağlayan bütün kendiliğinden işler yanlarından kur-

tarmayı hedeflemekte, hem de gözlere yapılan vurgunun nasıl bir duygudaşlık ile ortaya çıktığı ve bu duygudaşlığın nasıl açılıp geliştirildiğini ayrıntılandırmaktadır. Aslında Baudelaire'in oluşturduğu özel bir dil'de gözlere organsız bir bedene özgü bir uzam ve zamanda gerçek özgürlüğünü geri verdiği görülür. Baudelaire şiirinin çoğu kez boşluktan, olumsuzluktan yola çıkarak varlığa, esenlikli bir uzama açılması gözlerle sağlanan bu özgürlüğü yansıtmaya bakımdan anlamlıdır. Baudelaire göz okuma işleminde karşılıklı etkileşimi iletişim sürecine önce bilişsel ve ardından duygusal olarak katılım yoluyla bir uç-deneyim olarak gerçekleştirir: Şiirin bilişsel söylemi kavramı, öncelikle, (her) şiirin kendisine ait bir söylemi olduğu düşüncesine dayanır./ Bilişsel söylem, edebiyat/edebî eser üretimini yalnızca sanatsal ve/veya estetik boyutu olan bir faaliyet değil, hem üretim hem de alımlanma sürecinde, insan zihninin varlığını ve işlevselliğini gerektiren ve bilişsel boyutları olan bir süreç olarak kabul eder (Lüleci, 2010:6-7). Bu şiirleri okurken özgün ve özel bir dünyayı aktaran bir dil göstergesi olarak şiirde düşünceyi gözlerde okuma arzusu neredeyse istenen, esenlik bildiren bir söylem arayışı olarak karşımıza çıkarılır. Ozan bu bağlamda, bilişselliğimizde örtük bir bilgi halinde bulunan (l'oeil du coeur/ gözler kalbin aynasıdır) deyimini etkinleştirmektedir. Bu aşamada "göz kesilmek" deyimini ile düşünülürse, gözlerde okunan duygular gibi şiirde öne çıkarılan kimi unsurlar, bellekteki kavram ve ilişkileri gözler yoluyla etkinleştiren söylemler de bu yoruma eklenir: Ressamlık uğraşım beni yoluma çıkan yüz'lere dikkatle bakmaya zorlar, bizim için yaşamı başka insanların gördüğünden daha canlı, daha anlamlı kılan bu yetenekten ne büyük bir tat aldığımızı bilirsiniz (PS, 1984:75).

Göz imgesi bilinçaltının bir sözcüsü haline getirir. Onu konuşturur. Her yanı "görmeler" ya da "bakmalar" kaplamıştır. Şair gözlelerinden ve dolayısıyla bakmaktan acı duyar: Bu parçalanmışlığın önemli bir göstergesidir. Elin ya da gözün çoğullanması veya insanın başka bir organ parçacığının gerçek sayısından fazla olması resmin şiire yansıtılması olarak değerlendirilebilir (Korkmaz, 2012:1782). Bu nedenle şiirin bilişsel söyleminin görsel dilde varlığı

sezgi ve buluş yoluyla duyurulan bir söyleyişle ilgili olduğu anlaşılır.

1. Göz ve söylen ilişkisi

Söylenbilimde de bizim göz/ler üzerine savımızı destekleyen Argos'un gözleri gibi bir söylen bulunmaktadır ve şiirde bu söylen çevresinde bir anlam alanı oluşturulmaktadır: Kurnaz Hera, gün ortasında gece olduğunu görünce kocası Zeus'tan kuşkulandır. Zeus durumu anlayınca sevgilisi Io'yu beyaz, sevimli bir ineğe dönüştürür ve karısına, bu ineğin birdenbire topraktan çıktığını söyler. Kocasının yalanlarına inanmayan Hera, ineğin çok güzel olduğunu, onu kendisine armağan etmesini ister, Zeus ne yapsın tutar ineği karısına verir. Zeus, Io'yu karısına verirken günün birinde onu Hera'nın elinden kurtarabileceğini umar. Ama ne bilsin ki, karısı ineğin başına (yüz) gözlü Argos'u bekçi koyacak. Argos, gözlerinin bazılarıyla uyurken geri kalanlarıyla Io'yu gözetler. Zeus, kendisi bir şey yapamayınca Hermes'e gider, ondan Argos'u öldürmenin bir yolunu bulmasını ister. Hermes, Argos'un yanına varınca, ona öyküler, masallar anlatır, çalgı çalar. Argos'un uykusu gelir, ama doksan dokuz gözü uyusa bir gözü açık kalmaktadır. Sonunda yüz gözü de uykuya dalar. Hermes de fırsatı kaçırmadan onu hemen öldürür. Bir süre sonra Hera, Argos'un gözlerini alıp sevdiği hayvanın, tavusun kuyruğuna yerleştirmiştir. Ayrıca gözler üzerine bir başka söylende de her birinin yüzer eli, ellişer kafası olan (üç) canavardan söz edilmektedir: Bu canavarların alınlarında tekerlek kadar kocaman birer göz olduğu için kendilerine Kykloplar "tekerlek gözlüler" adı verilmiştir (Hamilton, 2004:43-54). Yani söylenbilimde de bu şekilde salt göze kesilmiş varlıkların bulunması, bu bilginin ozan belleğinde bir şekilde yer etmiş olduğunu ve ozanın bu örtük bilgiyi şiirde (üç) yüz, bu (altı) göz diye simgeleştirerek etkinleştirdiğini düşündürmektedir. Argos ineği bir ağaca bağlayarak gece, gündüz gözlemler, uyuduğu zaman bile gözlerinin hepsi kapanmaz, ne kadarı kapanırsa, o kadarı açık kalıp bakarmış. Şiirde, en güçlü yanı gözleri olan söylen kişisi Argos'a göndermede bulunduğu görülüyor: Tıpkı Argos gibi, ozanın da yüz gözünden doksan dokuzu uyusa o kalan tek gözüyle gözlemi sürdürür, zaten şiirin başlığının Yoksulların Gözleri olması söylenin şiire taşındığını sezdiriyor.

Yoksulların Gözleri düzyazı şiirinin başlangıcında konuşan özne ön yargısız bir biçimde sevdiği kadınla birlikte akşam yemeğindedir: Nous nous étions bien promis que toutes nos pensées nous seraient communes à l'un et à l'autre, et que nos deux âmes désormais n'en feraient plus qu'une (SP, 2009:99): Söz vermiştik birbirimize, bütün düşüncelerimiz bir olacaktı, bundan böyle ruhlarımız tek bir ruh olacaktı, der. Ve dışarıdan içeriye bakarak içeri-nin görkemini izleyen kırk yaşlarında paçavralar içinde yoksul bir adam ve onun iki çocuğunu gözlemler, bu andan başlayarak özne her şeyi bir yana bırakarak bakışlarını *göz ailesi* (famille d'yeux) diye tanımladığı bu yoksulların üzerine odaklar, onların düşüncelerini gözlerinden okumayı ve onlara karşı davranışlarına bakarak karşı-sındaki kadının içtenliğini test etmeyi dener: Göz ailesi (famille d'yeux) tanımlaması, bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturan Baudelaire şiirinde gözlerin ağırlıklı yerini dile getirmesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Şiirin öznesi, iki çocuğuyla içeriye bakmakta olan babanın derinlemesine inceleyerek içeriye okuyan gözlerini görür. Bu bakışlarla karşılaşarak onunla göz göze gelme anında gözlemlerini, babanın bakışlarında yoğunlaştırarak yorumlayan özne, babanın gözlerine getirdiği yorumlarla onun (u)mutsuzluğunu belirginleştirir. Bu göz okumayı, sonraki birimde bakışını küçük oğlanın bütün dikkatiyle hiç duraksamadan bakan gözlerine odaklayarak sürdürür: Sıradan insanların yaşamından kesitler sunan görüntülerle, yoksulluk, umarsızlık ve zavallılığın bir göz üçgeninde simgeleştirilerek anlatıldığı şiirde, abartının baskın bir söyleyiş biçimi olarak kullanıldığı fark ediliyor. Sözcelem öznesi, yoksulluğun doğurduğu sorunları, özellikle tersinlemeli bir anlatıma yönelerek sorgular. Yoksulluk sorunundan kaynaklandığı anlaşılan acı ve hüznün, sanki çocuğun gözlerindeki acı alay yoluyla hafifletilmek isteniyor. Olağanüstü denilebilecek kadar ciddi bu (üç) yüz, bu (altı) gözde yalnız yaş nedeniyle ayrılıklar gösteren, eşit bir hayranlıkla, hiç kımıldamadan, gözlerini seğirmeden sabitlemiş bir şekilde yeni kahveyi seyrederken gözlemler ve gözlemlerini okurla paylaşır. Bu, kimi zaman herhangi bir duyunun göze uygulanmasıyla, kimi zaman da görüntülerin yan yana geldiği izlenimini uyandıran ve

“çok gözlülük” olarak nitelendirebileceğimiz bir “üç boyutluluk” şeklinde yapılıdır.” (Dirlikyapan, 2003: 92). Çoğulluk ikiyi aşacak hüviyettir. Kast edilen göz ikiden fazladır. Her yanı göz istila etmiştir. Her yanda gözün olması, gözetlenmeyi işaret eder (Korkmaz, 2012:1787). Göz ailesinin yoksulluğunu, tin açlığının gösterim nesnesi (göz) olduğu için babanın ve çocukların tüm bedeni bu konuşan gözlerde karşılık bulmuştur. Ancak ailenin yoksulluğu öyle bir noktadır ki, anlatmaya yalnızca babanın gözleri yetmediği için çocukların gözlerinin yanına görsellik bildiren her aracı ekler.

Göz sözcüğü bilişsel söyleminin içeriğinde ve anlam genişlemesi yoluyla genel dilde de birden çok işlevi yerine getirir, sözgeli mi: (baisser les yeux) önüne bakmak alçak gönüllülük bildirir. (Attacher ses yeux sur/ avoir les yeux sur/ fixer les yeux sur) gözlerini dikmek/ sabitlemek /ısrarla bakmak/gözetlemek anlamlarına gelir. Yine (avoir de bons yeux) gözünden bş kaçmamak deyim anlamındadır. (Avoir les yeux plus gros que le ventre) gözü aç olmak/ (brûler les yeux) (gözleri kamaştırmak)/ (entre quatre yeux) başbaşa/ (être tout yeux) göz kesilmek/ (ouvrir de grands yeux) gözlerini fal taşı gibi açmak/ (l'oeil du coeur/ voir avec les yeux de la foi) gönül gözüyle görmek anlamındaki vb. deyimler gözün anlam alanını genişleterek şiirin bilişsel söylemini oluştururlar, yani ortak toplumsal bellekte insanların gözlere deyim anlamında hangi karşılıkları yüklediklerini ve bu karşılıkların şiire yansımalarını gösterirler.

Özne, ilkin babanın gözlerini okur: babanın gözleri, Ne güzel! ne güzel! yoksul dünyanın bütün altınları gelmişler de, bu duvarlara yerleşmişler sanki, diyordu. "Les yeux du père disaient: Que c'est beau! que c'est beau! on dirait que tout l'or du pauvre monde est venu se porter sur ces murs." Gözler belleksel bir boyut kazanarak şiir dilinde bilişsel söz varlığını etkinleştiren önemli bir araç konumuna yükseltilmiştir. Görme duyusu ile şiirsel yeti arasında kurulan sıkı bağ gözlere yapılan vurgunun ölçüsünü artırır. Bu çalışmanın pek çok yerinde ısrarla altını çizdiğimiz gibi, görsel algının Baudelaire şiirlerindeki etkisi baskındır. Bu görsel algının gözlere birden çok işlev yüklenerek etkinleştirildiği söylenebilir. Yukarıdaki açık-

lamalar göz önünde bulundurularak Baudelaire'de varlığı ya da yokluğu incelenecek "attacher ses yeux sur/ avoir les yeux sur/ fixer les yeux sur" (gözlerini dikmek/ sabitlemek /ısrarla bakmak/ gözetlemek) gibi herhangi bir deyim ya da bağdaştırmanın gerçek karşılığı öteki bilincinin gösterimi ve aşkın bir anlamda özne/nesne/gören göz üçlüsü olmaktadır. Bu bağlamdaki ana gösterim nesnesi olan göz/gözler ya da yoksulların bilincinin anlaşılmasını sağlayacak en yerinde bağdaştırma olarak göz kesilmek (être tout yeux) deyimini alıyoruz. Sözcelem öznesi, gözlemin insan belleğinde uyandırdığı değişim ve dönüşümleri göstermek üzere karşısındakilerle önce baba gözleriyle, büyük oğlanın gözleriyle, küçüğün gözleriyle, sonra kadının küçümser gözleriyle bakarak duygu ortaklığı kurar; ardından da bu öznelerin belirleyici niteliklerini öne çıkararak, tanıklığının bu gözlerle geliştiğini, açıldığını, yayıldığını, kendi bilgisi dahilindeki (yoksul) dünyanın bütün altın'larının bu gözlerde karşılık bulunduğunu dile getirir.

2. Göz Ailesi

Şiirde "göz ailesi" bağdaştırmasıyla öne çıkarılan gözler yaşamın tanığı olarak benimsendiğinden, beden dışı uzamı gören organı (gözler) dışarıya odaklanmanın nesnesi olarak gösterilir. Şiirde her eylemi başlatan da, sonlandıran da gözlerdir ve ozan bütünü parçada simgeleştiren métonomie/ düz değişmece yoluyla, parça-bütün ilişkisini sağlayan eylemi bu çoğul gözler aracılığıyla gerçekleştirir. Olumlu ya da olumsuz yaşanmışlıklardan geride kalanlar "göz ailesi"nin çoklu gözleriyle bir araya getirilmeye çalışılır. Şiiri sözcüleyen özne uzamdaki varlığını, karşısındaki kişinin duygularını anlayan ve yansıtan bir sıcaklığın göstereni gözleriyle duyurmaktadır. Toplumsal yapının tüm engellemelerine karşın babanın yıllardan beri belleğinde yer eden özlemlerinin, geçici tutkularının yine yaşama tutkuyla bağlanan gözlerinde çoğaltıldığı görülmektedir.

Sonra oğlanın gözleri, Ne güzel! ne güzel! ama ancak bizim gibi olmayanların girebilecekleri bir yer burası, diyordu. "Les yeux du petit garçon: Que c'est beau! que c'est beau! mais c'est une maison où peuvent seuls entrer les gens qui ne sont pas comme nous."

Buradaki gözlerin sahibi oğlan imrenen bakışlarla gördüklerini çok beğenir. Bu gözler sınıf ayrımını göstergeleyen "öteki"nin hayran gözleridir. Şiirde (entre quatre yeux/ başbaşa) deyimle canlı tutulan bu (üç) yüz, (altı) göz ayrımıyla altı çizilen gözlerin ait olduğu kişiler bağlama göre değişmektedir. Gözler durağan bir tek kişiye ait değildir: sırayla konuşan, yani dile gelen bu gözler her zaman şiirin odağında yer alan yoksulların gözleridir. Büyük oğlan bir bulvarın köşesinde gösterişe imrenen (brûler les yeux/ kamaşan) gözleriyle karşımıza çıkarılır. Beyazlıkları gözleri kör eden duvarları, gözler kamaştıran geniş aynaları diye başlatılan ilk sözcelerde aydınlatmak ve kamaştırmak eylemleri hayranlık bildiren aynı sözcüde içinde aktarılmıştır. Gözleri kör eden ve kamaştıran her iki eylem de doğrudan görkem düşünceleriyle bağıtılandırılır. Bütün sözcüklerin olumlu ve esenlik veren bir anlamda yer aldığı bu sözcelerde odak noktası (un œil impartial) yansız gören, o güne kadar görülmemiş (l'œil du connaisseur) yaşamayı bilen, insanı tanıyan ve dıştan bakılınca onun eylemlerine değer veren göz'lerdir. Bu şiirde toplumsal konumuna aldırmandan öteki olmak ya da ötekiyle yaşamak arzusunun belirgin izlerini buluyoruz, üstelik özne paylaşmaktan aldığı zevkin doruk noktasına ulaşarak kendisi için hiçbir beklentisi olmadığına özellikle vurgu yapmaktadır.

Gözler başkalarının asıl düşüncelerini anlamak için bir anlamda yüzdeki anlama odaklanır. Göze kesilmiş yüzler, özenen, imrenen, ışıklı, parlayan nitelendirmeleriyle de açıklanabilecek bir duygu gösterme biçimidir. Kişi konuşmasa da bakışlarında, mimiklerinde, yüz çizgilerinde gözlemlenen anlık değişimler kendine bakan kişide mutluluk, esenlik, dostluk, saldırganlık, düşmanlık ve umutsuzluk şeklinde bir düşünce uyandırabilir. Ozan duygu nitelendirmelerini iyi gözleri, güzel gözleri, kötü, gerçekleri görmezden gelen gözlere ekleyerek aşağılayan gözler gibi esensiz söylemlere ulaşmaktadır. Ardından kadının sorgulayan ve yargılayan gözlerine bakarak belleğinden geçen gerçek düşüncelerini okur (gözlerimi gözlerinize çevirdim, sevgilim,) der. Öznenin onlarda kendi düşüncesini okumak istediği gözler, görmemiş ve görgü'süz kadının hor gören, karşısındakini (alçaltan/küçük düşüren) küçümseyen gözleridir.

Şiirin bu bölümünde konuşan öznenin tanıklığı tümüyle bu kadının (ön)görülerine yönelik olarak gerçekleşir. Burada sözü edilen eylemler şaşkınlık verici bir şekilde hor görünün derinliklerinden, kadının kötücül ve kirli ruhundan, gözlerinin kavurucu sertliğinden beslenmektedir. Şiirin öznesi gördükleri karşısında duygulanarak insan sever biri olarak bu duygusuz kadınla birlikte orada bulunmaktan utandığını dile getirir. Üstünlük kurma arzusu, kötülük ve küçük görme yine bu gözlerde kendini gösterir. Şiiri sözceleyen özne yoksulların gözlerini göz kamaştıran aynaların yıldızlarını, tanrıçaların, peri kızlarının aevli gözleriyle aydınlatmayı arzular: Çünkü göz ailesinin gözlerinde ve bakışlarında ne kadar ürkeklik, kaygı, korku, beğenilme beklentisi varsa; kadının gözlerinde de bir o kadar büyülenme, önünde diz çöktürme ve karşısındakini yok sayma arzusu vardır. Bir süre sonra onun hem göklerdeki yıldızlardan daha parlak, hem de alaycı ve kötücül gözlerinden nefret ettiğini dile getirir: Ya! Bugün sizden neden nefret ettiğimi bilmek istiyorsunuz demek. Hiç kuşkusuz, sizin anlamanız benim açıklamamdan çok daha güç olacak çünkü bana kalırsa siz, karşılaşılabilecek kadın duyarsızlığının en somut örneğisiniz (PS, 1984:62). Öznenin bakışıyla iyiler de, kötüler de kendilerini uzun süre saklayamazlar ve gerçek düşüncelerini gözlerinden belli ederler.

En küçükün gözlerine gelince, şaşkın ve derin bir sevinçten başka şey belirtemeyecek kadar büyülenmişlerdi. "Quant aux yeux du plus petit, ils étaient trop fascinés pour exprimer autre chose qu'une joie stupide et profonde (SP, 2009:101)" Üçüncü kişi evin en küçük çocuğudur. Küçük çocuğun bir meleğin gözlerini andıran gözleri şaşkınlık ve derin bir sevinçten daha çok manzaranın görkeminden heykel gibi donakalma görüntüsü uyandırmaktadır. Burada çocuk gözlerinin bir meleğin gözlerine benzetilmesiyle saflığının göstergesi olarak karşımıza çıkarılır. Cebinde açlığını giderecek parası olmadığı için yaşıtı olan çocuklarla kendisini içten içe karşılaştırdığı ve toplumsal sınıf ayrımının yavaş yavaş ayırdına varıp bunun acısını derinden duymaya başladığı bu bakışlarda, kendi umarsız yoksulluğunu çocuk imgelemine bağlı olarak sözlerine gözde büyüterek aktarmış, belki de bu biçimde yeni kahveyi soyut-

layıp idealize ederek çocuksu beklentilerinden birini elinde olmadan gözleriyle duyurmuştur: Hayranlığın en önemli belirtisi olarak şaşkınlık yine bu gözlerde kendisini gösterir. Çocuk ortamın görkemi karşısında şaşkınlık içindedir. Onun dağınık saçları, ulaşılmazı arzulayan yüreği, rengi ve kokusu ile göz kesilmiş olan dudaklarının kıpırdayışı şaşkınlıktan başka bir duyguyla ifade edilemez. Varlığın görkemini karşısında, yokluğun umarsızlığını gördüğü için de onun küçük ama kardeşlik dolu gözleri fal taşı gibi (ouvrir de grands yeux) açılır ve karşısındaki fotoğrafın büyüünde anlaşılır bir esenlik bulur. Göz/gözler, öncelikle tin anlamında kullanılmıştır: Tinde bulunan iyilik de kötülük de dile gelen bu gözlerde karşılık bulur. Aynı zamanda çocuğun varlığa eğilimi de bu ortamda karşılanır ve gözler kalbin aynasıdır, deyim anlamında içerik kazanan ayna niteliği de tin'in yine gözlerde açığa çıkması ile belirgin bir varlık değeri kazanır. Varlığa duyulan yerinme, yani sahip olmadığı nesneye neden sahip olamadığını düşünmek/üzülmek ve yokluktan iğrenme bu gözlerdeki benzer ışıktan beslenir ve yine bu göz/lerdeki kara boşlukla gösterilir. Bu nedenledir ki, özne, gösterişe imrendiğini, yoksulluğundan yerindiğini, bu yokluktan usanmış göz/ler ile kanıtlar. Göz vurgusu ile farkındalığı yakaladığını imleyen özne, yaşamın içinden çıkardığı buluşlarla bu gözlerle inancını yansıtır. Göz/ler gösterişin en önemli albeni unsurlarından birine dönüktür ve arzulama nesnesi hayranını görkemi ile kendine bağlar. Gösterişin büyüüne gönülden bağlanan çocuk artık bu görkemli nesnenin dışındaki her şeyi hafife alır. İşte Baudelaire yoksulun gözlerine tersinlemeli bir anlatımla bu duygudaş perspektiften bakmayı öneriyor.

Çocuk, her gün varlık/yokluk sorunu ile karşı karşıyadır ve yoksul(n)luğunu çoğaltan düş kırıklıklarının baskısı gün geçtikçe artmaktadır. Ancak çocuktaki güzellik arayışı henüz gelişimini tamamlayamadığından varlık alanına tam olarak egemen olamamıştır. Bu göz (yüz) okuma yöntemi bu kadarla sınırlı kalmaz, yoksullardan sonra gözlerini karşısında oturan kadının gözlerine çevirir ve onlarda kendi düşüncesini okumak ister; Kadının gözlerinden: Şu üç kişilik göz ailesi (yoksullar) da ne çekilmez şeyler böyle (gözleri)

araba kapıları gibi açılmış! Söyleseniz de şunları (yoksulları) bizden, bizim çevremizden uzaklaştırınsınlar, (Ces gens-là me sont insupportables avec leurs yeux ouverts comme des portes cochères! Ne pourriez-vous pas prier le maître du café de les éloigner d'ici? SP, 101-102) sözlerini okur; kadının, yoksulların gözlerini (des portes cochères) araba kapılarına benzetmesinde yoksulların gözleri bir arabanın kapıları olarak tasarlanırken nesnelere özgü olan kavramların bedendeki gözler için kullanılması yoluyla deyim aktarımına başvurulmuştur. İmgenin oluşumunu sağlamak üzere kurulan bu aktarımda, bakışlardaki derinlik ve gözlerin yapısı, çağrışım yoluyla "üzerinde pencereler" bulunan kapılarla bağdaştırılmıştır ve kadının algısına göre yoksullar tıpkı bir arabanın camları gibi parıldağan gözlerini onun üzerine dikeyyor. Buradaki bağdaştırmayı yoksulların yüzündeki göz çukurlarının arabanın kapılarıyla karşılaştırmanın sağladığı düşünülmektedir. Kadını rahatsız eden de, ona dayanılmaz görünen de bu bunca yoksullukla çelişki oluşturan parıltılı gözlerin canlılığıdır. Kadının yüreğinde yoksullara karşı kendine zarar verebilecekleri, sahip olduklarını elinden alabilecekleri sanısıyla bir korku yuvalanıyor ve bu korku ona tüm sokağın göz kesildiğini düşündürüyor.

Özne, kadının gözlerinde okuduğu/ görgü tanığı olduğu duyarsızlıkla yüzleşir ve bu yüzleşme ona çok ağır gelir. Bu kez göz söylemini kadının duygusuzluğunun/ duyarsızlığının eleştirisi olarak okumak durumundayız. Bu örnek, gözlerin kişinin tinsel dünyasını yansıtan bir eğretileme olarak nasıl okunabileceğine ilişkin olmakla birlikte, kentin parıltılı ve yaldızlı görüntüsünün söz konusu kadının gözlerini kör ettiğini ve insanlara üstten bakışını da ortaya koyuyor. Bu gözlemlerde farklı olan konuşan gözler'in ilk bakışta lüksün anlam alanına ait olduğu görülen gözlerdeki ışığın (dünyanın bütün altınları/ ancak bizim gibi olmayanların girebilecekleri bir yer) vb. göz kamaştırıcılık bildiren bilişsel terimlerle dile getirilmesidir. Ayrıca "bizim gibi olanlar/ olmayanlar" tanımlamasıyla zengin/yoksul arasındaki ayrımın altını çiziyor. Bu şiirde gözler bedenden bağımsız olarak düşünülmektedir: (gözleri) araba kapıları gibi açılmış. "Göz/gözler"le hem bir geçmişin görüntüsü canlandırılır

hem de görme eylemiyle çoğaltılan bakışlar aracılığıyla (göz) paylaşmak eyleminin ana göstereni olur: Göz söz konusu olduğunda özne sürekli olarak gözlem yaparken gösterilir, fakat hiçbiri kendi çıkarına değildir özne her zaman en önce başkalarının iyiliğini/hakkını/ çıkarını düşünme davranışını bu şiirde de yineler. Dolayısıyla şiire adını veren (yoksulların gözler)i bir karşıtlık değil, bir içirme işlevinin karşılığıdır. Bu şekilde seçilen her nesne çoğu kez birbiriyle çelişen kavramları bağdaştırmaktadır. Göz, özünde pek çok olumlu değer taşımasıyla insanları birleştiren, işe yarayan, sevgiyle çoğaltan, göstererek çoğalmanın ve paylaşarak güzelleştirmenin örneklerini sunan esenlikli bir gösterim nesnesine dönüştürülmektedir. Şiirde seçilen nesnenin göz olması ve kadının, yoksulların gözlerini nitelerken (araba kapıları gibi açılmış) tanımlamasıyla, bu gözler sert, sinirli, saldırgan birinin algısını yansıtmak üzere öznenin esenliksiz/ kötücül bir nesneye yöneldiğini sezdiriyor. Gözlerin kullanım şekli bir bütün olarak ona yüklenen işlevle ilgilidir, diye düşünüyoruz.

Les chansonniers disent que le plaisir rend l'âme bonne et amollit le coeur. La chanson avait raison ce soir-là, relativement à moi. Non seulement j'étais attendri par cette famille d'yeux, mais je me sentais un peu honteux de nos verres et de nos carafes, plus grands que notre soif (SP, 2009:101). Bu arada fonda duyulan zevkin tını iyileştirerek, kalbi yumuşattığını söyleyen şarkıyı haklı bulur ve bu akşam kendinin de benzer duygular içinde bulunduğunu dile getirir: Bu yoksul ailenin içe işleyen bakışları karşısında susuzluğumuzdan daha büyük bardaklarımız ve sürahilerimizden utanıyordum, diye ekler. Dolayısıyla, şiirde gözler insanın karmaşık ve çelişkin yapısını sezdirim yoluyla oldukça doğal ve kısa fakat bilgilendirici bir anlatımla görünür duruma getirmektedir. Yani aynı an'da ve bir arada gösterilen hem varlığın görkemi karşısında çocuğun fal taşı gibi açılan göz'leri, hem de şu üç kişilik göz ailesi (yoksullar) da ne çekilmez şeyler böyle, diye yakınan kadının duyar-sız gözleri bu ikili anlamda kullanılan nesnelere bir diğerrinin karşıtı varlıkları simgeliyor. Tant il est difficile de s'entendre, mon cher ange, et tant la pensée est incommunicable, même entre gens qui

s'aiment (SP, 2009:102)! Kimi kez biri birini seven insanlar arasında bile sözle iletişim kurmak güçleşir, işte bu andan başlayarak gözler devreye girer, en iyisi iletişimi gözlerle sürdürmektir, diye bitirir.

Sonuç

Baudelaire başka şiirlerinde de gözleri öne çıkarır, sözgelimi İki Kişilik Oda şiirinde gözleri merakı da, hayranlığı da egemenliği altında tutan kara yıldızlarla eşleştirir: İşte alevleri alacakaranlığı delip geçen gözler, o anlaşılmaz ve korkunç gözler, tüyler ürpertici kötülüklerinden biliyorum onları! Kendilerini (gözleri) seyre dalan düşüncesizin (öznenin) bakışını çekiyor, egemenliği altına alıyor, yutuyorlar (PS, 1984:13). Gözlerin görkemi ile kadının güzelliğinin vazgeçilmezliği arasındaki gösterimler, şiir boyunca farklı algılayış biçimleriyle defalarca yinelenir. Gözlerin bir kayda geçirme aracı olarak bireyin üzerindeki etkileri (kara yıldızlar) ve (anlaşılmaz ve korkunç) nitelemeleri pekiştirilen anlamlarıyla şiirde karşılığını bulur. Şiirde karşısındakiyle, ötekiyle kendi arasında kurulan bağın-tıları değişik yönlerden derinleştirerek, onlara belirli bir anlam veren davranışları soyutlaştırarak gerçekliği göstermeyi hedefler. Gözlerin sıkıntı ve aynı zamanda mutluluk yansıması olarak tasarlanması, yalnızca bedenın dışı açılan odaklayıcı bir organı olarak düşünülmesinin ötesinde anlamlar taşımasındandır. Bakışlar karşılıklı iletişimde önemli bir rol oynar. İki Kişilik Oda şiirinde aslında sözün dile getirmekte yetersiz kaldığı her düşünceyi gözlerin aktardığı görülmektedir. Bakışların ve gözlerin kendine özel bir dili vardır ve Baudelaire şiirlerinde olumlu olumsuz pek çok duygu bu gözler aracılığıyla dile getirilmektedir.

Sonra Dullar'dan söz ederken görmüş geçirmiş bir göz bu katı ya da yıkık çizgilerden, bu çökük ve donuk ya da çarpışmanın son parıltılarıyla parlak gözlerden hiç aldanmaz burada, der (PS, 1984:29). Burada öznenin sözünü ettiği ve bir bağdaştırma olarak şiiri imleyen (görmüş geçirmiş) gözler, insanın günlük yaşamındaki bakışının betimlemeleriyle neredeyse bire bir örtüşmektedir. (C'est toujours chose intéressante que ce reflet de la joie du riche au fond de l'oeil du pauvre) Yoksulun gözünde zenginin sevincinin yansı-

ması her zaman ilginç bir şeydir. Ama o gün, işçi ceketleri, alacalar giyinmiş bu halk içinde, soyluluğu çevredeki bayağılıkla göz kamaştırıcı bir karşıtlık oluşturan bir yaratık gördüm ben, der (PS, 1984:31). Baudelaire için gözler, onun zaten doğrudan insana odaklı/ insan sever bakışına koştur olarak, özel yaşamının içine yerleştiği alanı belirler. Baudelaire'in bakışıyla, parçalanmışlık, yalnızlık, bilinçaltı ve yabancılaşma bildiren yoksulun gözleri, zenginin gözlerinden daha geniş açıdır. Ozanın gözlerle bu kadar önem yüklemesinin nedeni gözlerin yalan söyleyememesi, insanın düşüncelerini birebir yansıtmasındandır, diye düşünüyoruz.

Baudelaire için gözlerin, şiiriyle doğrudan bir ilişki içinde olduğu düşünülebilir: göz'ler anlamla yüklüdür. Şiirin öznesi taşıdığı çoğul benliklerle yolda tesadüfen karşılaştığı genç bir adamın çevreyi gözlemleyen gözlerini ondan ödünç alır ve karşısındaki kadına bu değişik gözlerle bakmayı sürdürür. Gözler'in karanlığı, yoksulun gözünde zenginin sevincinin yansıtması ve onların yerine geçebilecek bir biçimde kullanılması anlamında yitiklerini ayıklama aracı olarak kullanılmıştır.

Kedilerin gözleri, gözlerin şiirin dilsel ve tinsel düzenlenişini yansıtan birer eğretileme olarak nasıl okunabileceğine ilişkin bir örnektir: Çinliler kedilerin gözlerinden okurlar saati. Ben de bir kedi türü olan güzel Féline'e, öylesine güzel adlandırılmışsa, hem türünün onuru, hem gönlümün övücü, aklımın kokusu olana doğru eğildiğim zaman, ister gece, ister gündüz olsun, ışıktaki olsun, yoğun karanlıkta olsun, tapılası gözlerinin derinliklerinde açık açık saati görürüm, hep aynı saati, uçsuz bucaksız, görkemli, uzayca büyük, dakika, saniye bölümü de bulunmayan bir saattir; saatler üzerine işlenmemiş, kımıltısız, gene de bir iç çekiş kadar hafif, bir bakış kadar hızlı bir saattir (PS, 1984:38). Burada Baudelaire, büyük bir olasılıkla bu alıntıyla ve bilinçli olarak bizi, gözlerle, bir saat kadranına benzettiği gözlerin içine insanın "bir bakış kadar hızlı" yaşam serüvenini sorgulamaya, başka bir deyişle göze bakışımızı sorunsallaştırmaya çağırılmaktadır. Sözcelem öznesi gözlerini (gözbebeklerini) hiç kıpırdatmadan (seğirmeksizin) kedinin gözlerine bir mıknatısla çekilmiş gibi sabitlemiş bir biçimde, orada, kedinin

gözlerinde ayna karşısındaymış gibi kendine bakar ve (tapılası gözlerinin derinliklerinde açık açık saati) gördüğünü dile getirir. Gözler aynı zamanda somutun soyutla karşılaştığı, somutun soyutun bakışına sunulduğu bir alanı göstermesiyle bir pencereye, bir vitrine dönüşür. Böylece, gözler aracılığıyla şiiri sözceleyen öznenin dışarıdan içeriye her an sızabildiği bir saydamlıktan söz etmek olasıdır. Bu bağlamda insanların ve kedilerin gözleri iç içe girmiştir çünkü söz konusu edilen (ister gece, ister gündüz olsun, ışıktaki olsun, yoğun karanlıkta olsun) birbirine karşıt olarak düşünülen, gerilim yaratan fakat aynı zamanda birbirini besleyen, birbirine bağlı, kısacası "bir iç çekiş kadar hafif" ve birbirini içeren bir (öz)gözlem alanından söz edilmektedir. Bir bütün olarak gözlere dışarının, sokağın, kentin ışıltıları vurur. Ancak dışarının ışıltılı dünyası, gözlerin aydınlığına kıymıtsızlık olarak yansımaktadır.

Kaynaklar

- Ağıldere, Suna Timur (2011) *Fransızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Pegem, Ankara.
- Baudelaire, Charles (2011) *Les Fleurs du Mal*, réimpression Éféfé de l'édition Poulet-Malassis et de Broise, Paris, 1861, Paris, BeQ. *Kötülük Çiçekleri*, Ahmet Necdet Çevirisi, Dharma Yayınları, İstanbul, 2006.
- Baudelaire, Charles (2009) *Le Spleen de Paris, Les Paradis artificiels*, Book-king International, *Les Fleurs du mal* suivies du *Spleen de Paris*, Éditions de Clairefontaine, 1947, La Guilde du Livre, Lausanne. Introduction, éclaircissements et notes de Blaise Allan, BeQ, Jean-Yves Dupuis, Paris, 2009./ *Paris Sıkıntısı* (Tahsin Yücel Çevirisi), Adam Yayıncılık, 1984, İstanbul.
- Baudelaire, Charles (1885) Oeuvres complètes de Charles Baudelaire, *L'Art Romantique*, Éditeur: Calmann Lévy, Paris, *Morale du joujou*, Source: http://fr.wikisource.org/wiki/Morale_du_joujou_oldid=1123042. Contributeurs : Marc, Yann, Thomas-Bot, MarcBot, Levana Taylor, Maltaper et Anonyme:1, Erişim tarihi: 03.12.2014.
- Baudrillard, Jean (2004) *Le Pacte de Lucidité ou Intelligence du Mal*, Editions Galilée, Paris, Oğuz Adanır çevirisi, *Şeytana satılan Rub ya da Kötülüğün Egemenliği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

- Chevalier, Jean & Gheerbrant Alain (1982) *Dictionnaire Des Symboles*, Editions Robert Laffont S.A et Editions Jupiter, Paris.
- Danon-Boileau, Laurent (1998) *Sözcelem Öznesi-Psikanaliz ve Dilbilim*, Mehmet Baştürk çevirisi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- David-Ménard, Monique (2005) *Deleuze et la Psychanalyse*, L'altercation, PUF, Paris.
- Develioğlu, Ferit (1973) *Fransızca- Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Balkan Cilt ve Basımevi, Ankara.
- Dirlikyapan, Murat Devrim, (2003) “*İkinci Yeni Dışında bir şair: Edip Cansever*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi: Ankara.
- Erhat, Azra (1989) *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi A.Ş. İstanbul.
- Fink, Gerhard (2010) *Antik Mitolojide Kim Kimdir*, Serpil Erfındık Yalçın çevirisi, İlya İzmir Yayınevi, İzmir.
- Greimas, Algirdas, Julien et COURTES, Joseph (1979) *Sémiotique, Dictionnaire Raisoné de la Théorie du Langage*, Classiques Hachette, Paris.
- Hamilton, Edith (2004) *Mitologya*, Ülkü Tamer çevirisi, Varlık Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Ferhat (2012) *Edip Cansever'in şiirlerinde göz imgesi*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 1777-1789, Ankara-Turkey.
- Kula, Nedim (2012) *Baudelaire'in Üç şiirinde Musiki-Resim-Heykel Sanatlarından Yansımalar*, Frankofoni/ 24 ss.23-34, Ankara.
- Lüleci, Murat (2010) *Bilişsel Dilbilim, Şiirin bilişsel söylemi ve Sisler Bulvarı'nda bilişsel Etkinleştirme*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4 Fall.
- Necatigil, Behçet (2007) *Mitologya*, Kutupyıldızı Kitaplığı 9, İstanbul.
- Le Nouveau Petit Robert (1993) *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Montréal, Canada.
- Saraç, Tahsin (1989) *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük*, Adam Yayıncılık, İstanbul.

- Rat, Maurice (1976) *Dictionnaire des Locutions françaises*, Librairie Larousse, Paris.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (1983) TDK Yayınları, A-K/ L-Z, 2 Cilt, Ankara.
- Vardar, Berke (1988) yönetiminde Nükhet güz, Erdim Öztokat, Osman Senemoğlu, Emel Sözer, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC, İstanbul.
- Yalt, A. Rıza (1975) *Fransızca-Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.